

Концептуальні засади структурної політики держави в умовах глобалізації

Удосконалено трактування структурної політики держави, обґрунтовано необхідність її формування та реалізації в Україні на розглянутих нами принципах для забезпечення прискореного економічного зростання, усунення диспропорцій розвитку регіонів і підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках. Уточнено мету та основні завдання структурної політики України в умовах глобалізаційних процесів і збільшення у високорозвинених країнах виробництва шостого технологічного укладу, названого четвертою промисловою революцією. Виділено та згруповано методи механізму реалізації структурної політики в Україні у зазначених умовах. Обґрунтовано необхідність формування та реалізації структурної політики для забезпечення прискореного економічного зростання, усунення диспропорцій розвитку регіонів і підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках. Виокремлено принципи формування такої політики, серед яких обов'язковими є: принцип верховенства права, прозорості, відкритості, участі, відповідальності, ефективності, комплексності, адекватності, сумісності, пріоритетності розвитку IT-індустрії та науково-технічної сфери, забезпечення безпеки життєдіяльності, альтернативності та інші.

Ключові слова: структурна політика, глобалізація, цифрові технології, принципи, методи.

Постановка проблеми. Виважена дієва структурна політика є не лише одним з основних чинників формування раціональної структури національного господарства та подолання кризових явищ, а й головною умовою сталого економічного розвитку. Проте формування ефективної структурної політики держави вимагає чіткого розуміння концептуальних засад такої політики, виокремлення та обґрунтування доцільності застосування відповідного інструментарію залежно від умов розвитку світової і національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблематики структурної політики держави в частині її теоретичних засад присвячена низка праць вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, варто виділити праці С. Білої [1], В. Галіцина [2], О. Галіциної [2], В. Гейця [3], В. Ковальчука [4], К. Ревіки [5], Т. Романової [6], Н. Самченко [2], О. Суслова [2], Л. Шинкарук [6] та інших. Проте підвищення технологічного рівня виробництва у високорозвинених країнах та поширення їхніх продуктів у цілому світі зумовлює потребу в оновленні наявних підходів до формування структурної політики в Україні.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні концептуальних засад структурної політики в умовах глобалізації та збільшення у високорозвинених державах виробництва шостого технологічного укладу, названого четвертою промисловою революцією.

Основні результати дослідження. Загалом у науковій літературі під структурною політикою розуміють відповідний комплекс заходів щодо зміни структури економіки, що сприятиме економічному зростанню (табл. 1).

Зауважимо, що ми не ставили собі за мету розглянути всі наявні визначення поняття «структурна політика», оскільки кожен автор обґрунтовує доцільність застосування саме його трактування і кожне з них має право на існування. Проте вважаємо, що в сучасних умовах теоретичні засади структурної політики мають розроблятися з врахуванням міждисциплінарного підходу, тобто враховувати напрацювання різних галузей наук (економічних, державного управління, філософських, технічних, національної безпеки та інших) та тенденції розвитку світової економіки. Пропонуємо під структурною політикою розуміти скоординовані дії держави щодо розробки та впровадження відповідних заходів, направлених на формування раціональної структури економіки через створення сприятливих умов для національних виробників в обраних сферах діяльності для підвищення

Трактування поняття «структурна політика»

Автор, рік видання	Трактування поняття «структурна політика»
С. Біла (2001) [1, с. 41]	Економічні заходи держави щодо регулювання системи національного господарства задля стимулювання в ній цілеспрямованих зрушень, здебільшого на макро – та мікроекономічних рівнях
О. Лебедева (2008) [7, с. 91]	Проведена урядом країни, регіонів, адміністрацією підприємств політика щодо галузевої, регіональної, виробничої структури економіки загалом і окремих її частин, а також структури доходів і витрат, споживання, накопичення, експорту та імпорту
В. Геєць, Л. Шинкарук та інші (2011) [6, с. 52]	Комплекс заходів, дії держави, що базуються на свідомому намаганні змінити структуру національної економіки у певному напрямі за рахунок створення сприятливіших умов для розвитку певних (пріоритетних) секторів і виробництв
В. Луцков (2012) [1, с. 142]	Діяльність держави щодо вдосконалення виробничо-технологічної структури економіки на основі впровадження нових високоефективних технологій, освоєння передових напрямів науково-технологічного процесу, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності в перспективних напрямках економічного зростання
І. Пасінович (2015) [8, с. 34]	Це комплекс державних заходів у контексті реалізації стратегії розвитку, які орієнтуються на раціональне використання ресурсного потенціалу, науково обґрунтованих прогнозів розвитку внутрішнього і міжнародних ринків (товарів, технологій і капіталу) і спрямована на формування структури економіки, яка б забезпечувала вирішення актуальних проблем, економічне зростання та інвестиційну привабливість економіки країни
К. Ревіка (2016) [5, с. 34]	Комплекс заходів, що охоплюють інституційні складові та методи державного впливу на стан і збалансований розвиток секторів економіки для побудови раціональної структури економіки, забезпечення національної економічної безпеки й досягнення збалансованості попиту і пропозиції, підвищення міжнародної конкурентоспроможності, модернізації економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу і додання нової якості виробничим відносинам
С. Гонта (2017) [9, с. 36]	Це компонент економічної політики, комплекс заходів, реалізація яких спрямована на формування оптимальної (раціональної) структури національної економіки, яка б дозволяла вирішувати найбільш актуальні проблеми економічного розвитку держави

їх конкурентоспроможності на світовому ринку, що сприятиме збільшенню ВВП, надходжень до бюджетів різних рівнів і підвищенню добробуту громадян.

Україні потрібна виважена структурна політика, спрямована на залучення інвестицій у конкурентоспроможні сектори економіки, які здатні не лише скоротити енергоємність і знизити матеріаломісткість виробництва, а й задовольнити персоналізовані потреби споживача, розширити присутність української продукції на світових ринках і вирівняти диспропорції у розвитку регіонів. Ще одним важливим компонентом такої політики має бути комплекс заходів, що спрямований на зміну споживчої поведінки населення та бізнесу. Споживання дорогих і дефіцитних для України ресурсів має бути максимально ощадливим.

У контексті зазначеного спробуємо сформулювати мету та основні завдання структурної політики, враховуючи поширення глобалізаційних процесів і стрімкий розвиток цифрових технологій, що призвело до етапу, названого четвертою промисловою революцією. За таких умов ІТ-інфраструктура та цифрова грамотність є вимогою часу, що визначає пріоритетність цього напрямку при формуванні державної політики. Проте розвиток виключно цієї сфери без впровадження її інноваційних розробок в інші сектори економіки не є перспективним для стабільного розвитку України. Тому на сучасному етапі розвитку в Україні доцільно

застосовувати матричну структурну політику, тобто поєднання заходів селективної та функціональної політики. Таким чином, головною метою структурної політики в сучасних умовах є формування раціональної структури інноваційної економіки на основі ефективного поєднання людської діяльності та роботи автоматизованих і / або цифрових систем для забезпечення прискороного економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках, вирівнювання регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку та поліпшення добробуту населення.

Важливим елементом формування структурної політики держави є розробка принципів формування такої політики, оскільки вони є критеріями вибору засобів та інструментів для досягнення її цілей. Вибір принципів структурного регулювання в умовах глобалізації та четвертої промислової революції має здійснюватися, виходячи з того, що структурна політика України в цих умовах не може бути пасивною.

Ми погоджуємось з доцільністю застосування більшості принципів, які запропоновані вченими та широко використовуються на практиці у різних країнах. Т. Романова виділяє деякі з тих принципів, окремі з яких мають іншу назву (легітимності і конституційності; ефективності використання цільових державних коштів; оптимізації державного регулювання, збереження конкурентного середовища економіки; інтегративності; науковості; узгодженості), а також доповнює їх такими: адаптивності; комплексності; прогнозованості; агрегаційності; ієрархічності; синергетичності та альтернативності [1, с. 40]. На наш погляд, деякі з них, потребують уточнення, оскільки їх назва або зміст є дещо дискусійними.

Виходячи з того, що будь-яка політика держави має ґрунтуватися на відповідному законодавстві, а воно не може бути нелегітимним, вважаємо за доцільне до основоположних принципів формування структурної політики держави замість принципу легітимності віднести принцип *верховенства права*. До зазначених принципів слід віднести і принципи належного урядування, а саме: *відкритості, участі, відповідальності, ефективності та відповідності (узгодженості)*.

В умовах глобалізації та четвертої промислової революції під час формування структурної політики слід дотримуватись і окремих основних принципів побудови «Індустрії 4.0»: сумісності, прозорості, а також враховувати принцип деталізації управлінських рішень. Принцип *сумісності* полягає у створенні умов для ефективного взаємодії різного роду машин, пристроїв, сенсорів і людей через інтернет речей, який сприятиме трансформованню не лише особистих і соціальних аспектів життя, а й бізнесу і, як наслідок, цілих галузей національної економіки. Адже за допомогою цієї технології з'являється можливість вирішувати окремі глобальні проблеми сучасного розвитку економіки і суспільства. Таким чином, для структурної політики принцип сумісності означає, що розробка заходів у межах формування зазначеної політики має бути спрямована на створення сприятливих умов для розвитку насамперед тих сфер, діяльність яких направлена на вирішення глобальних проблем суспільства, а також для оптимального поєднання діяльності людей і роботи автоматизованих систем і механізмів. Наприклад, частково вирішити проблеми голоду можна за допомогою автоматизованої системи логістики продуктів харчування, що сприятиме ефективнішому використанню зібраного врожаю через доставку відповідної продукції туди, де її дійсно потребують і де вона дійде до кінцевого споживача. Доцільність принципу сумісності підтверджується і тим, що при побудові «Індустрії 4.0» використовується принцип деталізації управлінських рішень, делегування деяких з них кіберфізичним системам. Він полягає у максимально повній автоматизації виробничих та управлінських процесів з можливістю заміни в майбутньому людини машиною з одночасним створенням системи контролю людей над кіберфізичними системами. Отже, створення сприятливих умов для оптимального поєднання діяльності людей і роботи автоматизованих систем і механізмів і є одним із завдань при формуванні і реалізації структурної політики.

Застосування принципу *прозорості* є необхідним під час формування та реалізації будь-якої державної політики, у тому числі і структурної, оскільки характеризує спроможність держави забезпечити максимально можливий доступ

громадянам та їх об'єднанням до інформації про діяльність органів державної влади та їх плани на майбутнє. В умовах розвитку цифрових технологій це, з одного боку, легко, оскільки дозволяє передавати будь-яку інформацію різними способами, а з іншого, – складно (не всі громадяни мають доступ до потрібних засобів масової інформації). Наведене яскраво демонструє необхідність застосування ще одного принципу при формуванні і реалізації структурної політики – комплексності.

Водночас зауважимо, що принцип прозорості не варто ототожнювати з принципом *відкритості*. Як зазначає В. Мельниченко, «прозорість характеризується пасивністю споглядання інформації, а відкритість передбачає можливість активних дій громадян стосовно політики [19, с. 49]. У продовження вище наведеного варто згадати і про принцип *участі*, який полягає вже не у можливості, а у широкому залученні громадян до процесу врядування «по всьому ланцюжку політичного процесу – від розробки концепції до її реалізації» [20].

Повертаючись до принципу *комплексності*, зазначимо, що його застосування передбачає узгодження напрямів структурної політики з напрямками інших видів державної політики: соціальної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та інших, адже об'єкт державного регуляторного впливу, яким є структура національної економіки, має розглядатися як одне ціле, попри свою багатоаспектність.

Формування структурної політики в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій актуалізує доцільність застосування і принципів *пріоритетності розвитку ІТ-індустрії та науково-технічної сфери*. Без державної підтримки цих сфер виготовлення якіснішої та затребуваної продукції, що дозволить стати національним виробникам більш конкурентоспроможними на світовому ринку є проблематичним.

Ще одним принципом, якого слід дотримуватись в умовах сьогодення, є *забезпечення безпеки життєдіяльності*. Він полягає в тому, що всі заходи структурної політики мають розроблятися з врахуванням ризиків впливу на безпеку життєдіяльності людини та можливістю запобігання їх виникненню.

Узагальнюючи наявні підходи до визначення принципів структурної політики, а також враховуючи процеси глобалізації та стрімкого розвитку і поширення цифрових технологій, вважаємо, що при формуванні структурної політики України слід дотримуватись таких основних принципів: верховенства права, прозорості, відкритості, участі, відповідальності, ефективності, комплексності, адекватності, сумісності, пріоритетності розвитку ІТ-індустрії та науково-технічної сфери, забезпечення безпеки життєдіяльності та інших, які обґрунтовані в науковій літературі. Серед останніх варто виділити: збереження конкурентного середовища економіки; дотримання балансу інтересів галузевого бізнесу і держави; посилення інтеграції національної економіки у світовий економічний простір, а регіональної економіки в господарську діяльність країни; наукової обґрунтованості; синергетичності; альтернативності та прогнозованості.

Не менш важливими компонентами структурної політики є її *методи та інструменти*. Від їх вибору та ефективності використання залежить і результативність самої політики. Зважаючи на те, що структурна політика є одним з видів економічної політики, вона багатоаспектна і передбачає використання методів і інструментів, що притаманні практично усім видам економічної політики. Окрім того, її направленість, як і будь-якої державної політики, на покращення добробуту громадян передбачає врахування окремих аспектів формування та реалізації соціальної та екологічної політик.

Набір методів структурної політики в умовах глобалізації та цифрової економіки практично не відрізняється від традиційних методів, що використовуються під час реалізації зазначеної політики. Проте, попри значний інтерес науковців до окресленої проблематики, це питання, на нашу думку, потребує більш чіткої конкретизації самих методів та їх структурізації.

Структурна політика реалізується через *механізм структурного регулювання економіки* під яким пропонуємо розуміти сукупність методів та інструментів, за допомогою яких реалізуються певні управлінські рішення в процесі формування та

реалізації структурної політики держави. Методи та інструменти цього механізму одночасно будуть і методами та інструментами структурної політики. Виходячи з запропонованого нами визначення механізму державного структурного регулювання економіки, пропонуємо до основних його компонентів відносити методи, які варто згрупувати за ознакою змістового наповнення самих методів: інституційно-правові, економічні та соціальні.

До *інституційно-правових* методів механізму реалізації структурної політики відносимо: правове забезпечення, електронне урядування, публічно-приватне партнерство та інші. Проте сформувати належну інституційну базу для реалізації структурної політики без створення сприятливих економічних умов неможливо. *Економічні* методи доцільно, на нашу думку, поділити на: фіскальні, монетарні, інвестиційні, інноваційні, зовнішньоекономічні. Серед *соціальних* пропонуємо виділяти: освітні, екологічні та безпекові. Кожен з виділених методів має у своєму арсеналі набір інструментів, за допомогою яких здійснюється відповідне регулювання. Зауважимо, що деякі інструменти можуть бути притаманні для кількох методів.

Висновки. Враховуючи загальносвітову тенденцію поєднання матеріального світу з віртуальним, а також значне відставання української економіки від високотехнологічних виробництв розвинених країн, обґрунтовано необхідність формування та реалізації структурної політики для забезпечення прискореного економічного зростання, усунення диспропорцій розвитку регіонів і підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках. Виділено та охарактеризовано принципи формування такої політики, серед яких обов'язковими є: принцип верховенства права, прозорості, відкритості, участі, відповідальності, ефективності, комплексності, адекватності, сумісності, пріоритетності розвитку ІТ-індустрії та науково-технічної сфери, забезпечення безпеки життєдіяльності, альтернативності та інші.

Структурна політика реалізується через механізм структурного регулювання економіки, основними компонентами якого є його методи та інструменти. Дослідження вказаних методів та їх інструментів у межах функціонування механізму структурного регулювання економіки буде тематикою наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Біла С. О. *Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки*: монографія. К.: УДДУ, 2001. 408 с.
2. Галіцин В. К., Сулов О. П., Галіцина О. В., Самченко Н. К. *Структурно-функціональний аналіз та моделювання розвитку економіки*: монографія. К.: КНЕУ, 2013. 377 с.
3. Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артьомова Т. І. [та ін.]. *Структурні зміни та економічний розвиток*: монографія / ред.: Л. В. Шинкарук. К.: НАН України, 2011. 696 с.
4. Ковальчук В. М. *Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку*: монографія. К.: НАН України; ОІЕ, 2005. 240 с.
5. Ревіка К. А. *Розвиток механізмів структурної політики у зовнішньоекономічній сфері національного господарства*: дис. ... канд. екон. наук.: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Краматорськ: ДДМА, 2016. 217 с.
6. Романова Т. В. Пріоритети формування структурної політики в сучасних умовах інтеграційних перетворень // *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 1. С. 133-136.
7. Лебедева О. Структурна політика держави: сутність і особливості її реалізації // *Вісник Донецького національного університету. Сер. В: Економіка і право*. 2008. № 3. С. 89-95.
8. Пасінович І. І. Структурна політика як системоутворюючий елемент соціально-економічної політики держави // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 4 (114). С. 31-36.
9. Гонга С. Науково-концептуальні засади реалізації структурної політики держави // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 2. С. 34-41.
10. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість державного управління як чинники його стабілізації // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2003. №4. С. 48-55.
11. *European Governance: A White Paper*. COM 428. Brussels: European Commission, 2001. P. 35.

References

1. Bila, S. O. (2001). *Strukturna polityka v systemi derzhavnoho rehulyuvannya transformatsiyanoi ekonomiky* [Structural policy in the system of state regulation of the transformational economy] (Monograph). Kyiv: UDDU. [in Ukrainian].

- Halitsyn, V. K., Suslov, O. P., Halitsyna, O. V., Samchenko, N. K. (2013). *Strukturno-funktsional'nyy analiz ta modelyuvannya rozvytku ekonomiky [Structural-functional analysis and modeling of economic development]*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
- Heiets, V. M., Shynkaruk, L. V., Artomova, T. I. (2011). *Strukturni zminy ta ekonomichnyy rozvytok [Structural changes and economic development]*. Kyiv: NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
- Kovalchuk, V. M. (2005) *Strukturna perebudova natsional'noyi ekonomiky v konteksti innovatsiynoho rozvytku [Structural restructuring of the national economy in the context of innovation development]*. Kyiv: NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
- Revika, K. A. (2016). *Rozvytok mekhanizmiv strukturnoyi polityky u zovnishn'oekonomichnyy sferi natsional'noho hospodarstva [Development of mechanisms of structural policy in the foreign economic sphere of the national economy]*. (Dr.Sci. thesis, DDMA). Kramatorsk. [in Ukrainian].
- Romanova, T. V. (2016). *Priorytety formuvannya strukturnoyi polityky v suchasnykh umovakh intehratsiynykh peretvoren' [Priorities of the formation of structural policy in the current conditions of integration transformations]*. In *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnystva [Problems and prospects of entrepreneurship development]*: Vol. 1 (pp. 133-136). [in Ukrainian].
- Lebedieva, O. (2008). *Strukturna polityka derzhavy: sutnist' i osoblyvosti yiyi realizatsiyi [Structural policy of the state: the essence and peculiarities of its realization]*. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu. Seriya B: Ekonomichni nauky – Bulletin of Donetsk National University. Series C: Economics and Law*, 3, 89-95. [in Ukrainian].
- Pasinovych, I. I. (2015). *Strukturna polityka yak systemoutvoryuyuchy element sotsial'no-ekonomichnoyi polityky derzhavy [Structural policy as a system-forming element of socio-economic policy of the state]*. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 114(4) (pp. 31-36). [in Ukrainian].
- Honta, S. (2017). *Naukovo-kontseptual'ni zasady realizatsiyi strukturnoyi polityky derzhavy [Scientific and conceptual principles of the implementation of the structural policy of the state]*. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya – Problems and prospects of economics and management*, 2, 34-41. [in Ukrainian].
- Melnychenko, V. I. (2003). *Prozorist' i vidkrytist' derzhavnogo upravlinnya yak chynnyky yoho stabilizatsiyi [Transparency and openness of public administration as factors of its stabilization]*. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny – Bulletin of the National Academy for Public Administration*, 3, 48-55. [in Ukrainian].
- European Governance (2001). *A White Paper*. COM 428. Brussels: European Commission.

Kuybida S. V. Conceptual bases of the structural policy of the state in globalization conditions.

Based on the analysis of the achievements of Ukrainian and foreign scientists, the interpretation of the structural policy of the state has been improved. The necessity of its formation and realization in Ukraine on the principles specified by us for ensuring accelerated economic growth, elimination of disproportions of development of regions and increase of Ukraine's competitiveness on world markets is substantiated.

Taking into account the competitive advantages and weaknesses of the Ukrainian economy, the purpose and main tasks of the structural policy of Ukraine in the conditions of globalization processes and increase in the highly developed countries of production of the sixth technological structure called the fourth industrial revolution have been specified. The method of implementation of structural policy in Ukraine under the specified conditions is selected and grouped.

The structural policy is implemented through the mechanism of structural regulation of the economy, under which we suggest to understand a set of methods and tools, by means of which certain managerial decisions are implemented in the process of formation and implementation of the structural policy of the state. The methods and tools of this mechanism will simultaneously be methods and instruments of the structural policy. Proceeding from the proposed definition of the mechanism of state structural regulation of the economy, we offer to attribute to its main components the methods that should be grouped on the basis of content filling of the methods: institutional, legal, economic and social.

Taking into account the global tendency to combine the material world with the virtual, as well as the considerable lag of the Ukrainian economy from the high-tech manufactures of the developed countries, the necessity of the formation and implementation of structural policy for ensuring accelerated economic growth, elimination of disproportions of regional development and enhancement of Ukraine's competitiveness on world markets is substantiated. The principles of the formation of such a policy are highlighted and characterized, among which the following are compulsory: the rule of law, transparency, openness, participation, responsibility, efficiency, comprehensiveness, adequacy, compatibility, priority of the development of the IT industry and the scientific and technical sphere, ensuring life safety, alternatives and others.

Keywords: structural policy, globalization, digital technologies, principles, methods.

Kuybida Stepan Vasylivych – aspirant Naціонального університету «Львівська політехніка» (e-mail: kuybidasu@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6055-4791>).

Kuybida Stepan Vasylyovych – Postgraduate of the Lviv Polytechnic National University.

Надійшло 07.03.2018 р.